

Барановська В.В.

здобувачка вищої освіти

Огульчанська О.А.

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри української і зарубіжної літератури

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

**ПОЕТИКАЛЬНІ ЗАСОБИ ХУДОЖНЬОГО ВИРАЖЕННЯ
ОПОЗИЦІЇ СВОЯ/ЧУЖА ЛЮДИНА
У ТВОРІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ТІНЬ СОВИ»**

***Анотація.** У статті зроблено спробу аналізу поетикальних засобів художнього вираження опозиції своя/чужа людина у романі В. Шкляра «Тінь сови». Акцентовано увагу на психологічних портретах головних персонажів; досліджено характеротворчу роль ретроспекцій і конфліктних ситуацій.*

***Ключові слова:** роман, психологізм, персонаж, ретроспекція, конфлікт.*

***Baranovska V., Ohulchanska O. Poetic Means of Artistic Expression of the Opposition One's Own / Alien Person in the Work of Vasyl Shklyar «The Shadow of the Owl».** The article attempts to analyze the poetic means of artistic expression of the opposition one's own / alien person in V. Shklyar's novel «The Shadow of an Owl». Emphasis is placed on psychological portraits of the main characters; the character-playing role of retrospections and conflict situations is investigated.*

***Key words:** novel, psychologism, character, retrospection, conflict.*

Василь Шкляр – один із найвідоміших сучасних письменників України. Його твори перекладені багатьма мовами світу. А «Ключ», «Кров кажана», «Чорний ворон», «Тінь сови» – одні із тих художніх шедеврів, що залишаються в літературі як зразки професійної письменницької особистості. «Межа ХХ–ХХІ ст. відзначилася в українській літературі надзвичайним розвитком романної форми. Нові вимоги часу, потреба ширшого осягнення дійсності та її рефлексії, переосінки минулого досвіду тощо – усе це надає романістиці неабиякої ваги і спонукає до подальших експериментів у цьому жанрі» [1, с. 64].

Метою нашої розвідки є аналіз художніх засобів, прийомів, якими послуговується Василь Шкляр, аби розкрити психологію персонажів роману «Тінь сови», зануритися у їхній внутрішній світ, акцентувати увагу читача на важливих моральних і філософських питаннях. На особливу увагу заслуговує аналіз опозиційної групи свої/чужі люди, адже саме через протиставлення певних принципів, поведінки у межових, конфліктних ситуаціях персонажів перед читачем розкриваються важливі аспекти людського життя. А сам твір «Тінь сови» можна розібрати на цитати.

У центрі твору – історія двох сімей, двох непростих доль. Персонажі роману чітко розділені на дві групи: свої/чужі. Як читач може переконатися, далеко не завжди рідні люди є саме своїми. Отже, розглянемо персонажів, що перебувають по різні боки моральних принципів, життєвих орієнтирів і переконань. На нашу думку, варто аналізувати опозиційну пару свій/чужий, спираючись на особливості зовнішніх і внутрішніх конфліктів героїв. «Конфлікт у художньому творі є рушійною силою сюжету. Саме тому полівекторне дослідження конфліктів є одним із пріоритетних завдань під час аналізу художнього тексту» [2, с. 197].

На початку твору читач знайомиться зі Степаном і Катериною, простою сім'єю, зі своїми радощами і турботами. Однією з турбот, яка заважає радіти життю, є багатолітня хвороба Степана – порок серця. Автор з великою любов'ю і симпатією розповідає про теплі взаємини між чоловіком і дружиною. Уже з перших сторінок твору відчувається атмосфера довіри і взаємодопомоги подружжя: «Вона гладила йому обличчя, шию, так якось боязко і винувато, мовби дитина, і хвиля жалю та ніжності забила Степанові подих, він пригорнув Катерину до себе, відчув біля серця її пружкі теплі груди, і здалося, ніби через той дотик переливається в нього якась молода, хмільна сила» [3, с.11]. З метою глибшого розкриття психології героїв автор уводить до твору ретроспекції, що відзначаються розлогістю і максимальною інформативністю. Так читач поринає разом з головними персонажами у роки їхньої юності і переконується, що їхнє кохання – справжнє, яке витримає будь-які негарзди. Цілісний портрет Івана і Катерини допомагають створити і детальні описи зовнішності, одягу, поведінки. Так, наприклад, автор описує першу зустріч Івана і Катерини у гуртожитку: «Він прийшов до них із хлопцями – якийсь неповороткий, розхристаний, пом'ятий, усе на ньому так і висіло, ніби накинута наспіх та ще й з чужого плеча...» [3, с. 16].

Упродовж розгортання подій читач бачить, що Іван так і залишився трохи «розхристаний» у широкому розумінні: він не боявся говорити правду, був відвертим, надійним, принциповим, але водночас був і якимось

беззахисним, непристосованим до світу. Своїм моральним принципам Іван не зраджував упродовж усього життя. Він умів прощати і не тримав зла на тих, хто робив йому боляче, а дружина була йому підтримкою. Катерину автор зображує як чуйну і лагідну дружину, люблячу матір і покірну невістку, яка намагається дійти компромісу у будь-яких складних життєвих конфліктах. Водночас читача вражає сила духу і твердість характеру цієї жінки: саме вона доклала максимум зусиль, аби її чоловік поїхав нарешті до Києва на операцію. І, звичайно, ж Катерина поїхала з ним і у лікарні не відходила від нього ані на хвилину. Такі стосунки – гімн чистому і справжньому коханню, здатному подолати всі труднощі. Ще один яскравий позитивний персонаж – це товариш і названий брат Степана лікар-хірург Муталіб: принциповий і відповідальний, чесний і непохитний у своїх принципах, що побудовані за засадах гуманізму. Василь Шкляр зображує життя Мутбаліба полівекторно, звертаючись до роздумів самого Муталіба про сенс життя, про добро і зло, і, врешті решт, про смерть. У розмові з братом Сахібом Муталіб так говорить про свої тривоги: «Я ніяк не можу звикнути до людської смерті» і продовжує: «А коли це трапляється ... якась незрозуміла судома охоплює мої пальці. Я не можу стиснути руку не тому, що вона квала. Просто мені весь час здається... ввижається, що на моїй долоні лежить людське серце» [3, с. 146]. Філософією його життя є гуманізм і безкорисливе служіння людині. Саме тому в черговому конфлікті з тещею, Клавдією Іванівною, яка вкотре докоряє йому тим, що він замало заробляє і хіба не можна отримувати подяку від пацієнтів, як це роблять інші лікарі: «Хіба можна, Клавдіє Іванівно, брати в одну долоню хабара і людське серце?» [3, с. 167].

З метою глибшого розкриття психологічного портрета Василь Шкляр послуговується ретроспекцією, з якої читач дізнається про минуле Муталіба. Зринають розлогі спогади про знайомство з дружиною Іриною, про життя «у приймах тещі», про теплі стосунки з братом, який залишився жити в Узбекистані. Гострі конфліктні ситуації в особистому житті Муталіба так чи інакше пов'язані з Клавдією Іванівною, яка була постійним ініціатором сімейних скандалів, і згодом зруйнувала-таки сім'ю дочки Ірини. Ці конфлікти побудовані головним чином на матеріальних питаннях, але письменник показує і обмеженість Клавдії Іванівни, яка не розуміє, навіщо давати таке дивне й незрозуміле ім'я онучці – Надіра, або, наприклад, навіщо онучці вчити узбецьку мову, якщо в Києві нею не говорять. Для неї слова «батьківщина», «код нації», «ментальність» нічого не вартують. І у цьому теж проявляється інший аспект опозиції своя/чужа людина: своя/чужа

культура, або, радше – неспроможність людини, обмеженої духовно і морально, досягнути такі прості, здавалось би, людські істини і цінності.

Ще одним цікавим персонажем твору є Щедрик, за глибоким переконанням Степана – чарівник, який дає йому сили, захищає і звеселяє його, живучи в Пралісі, улюбленому місці Степана. Насправді ж, жодної магії у цьому немає: про це сам розповідає Щедрик: він плід уяви Степана, він я частина самого Степана. І саме віра чоловіка, мабуть, в самого себе і є тим чудом, що справді має місце у житті. Щедрик раз у раз зринає у романі, аби пояснити ту чи іншу ситуацію, або згадати якісь моменти з життя Степана. З його образом пов'язаний і тривожний сон Катерини, який повторюється у творі декілька разів, і завершується роман саме видінням Муталіба, який приїхав до пралісу на річку Тікич, місце сили його товариша Степана: «Мріяв у тумані червоний брилик, то Щедрик ішов десь удаль, ішов прудко і з підстрибом, викидаючи вгору то одне, то друге плече, коливаючи з боку на бік головою, коротенькі червоні шароварчики підсмикувалися за кожним кроком і зблискували його голі литочки, і, видно було, що він назавжди полишає ці краї, бо на плечі в нього була паличка, а на тій паличці погойдувався білий вузлик: хить-хить, хить-хить...» [3, с. 294].

Образ Клавдії Іванівни, як і образи лікаря Оприщенка та його дружини Віри Григорівни, негативні. Через характери цих персонажів В. Шкляр розкрив низку важливих питань: морально-етичних, щоденно-побутових, що виходять за межі побутовізму, культурних. А отже, ці персонажі опинилися чужими в опозиційній парі своя/чужа людина. Наведемо приклад із твору, де Клавдія Іванівна дає влучну характеристику подружжю Оприщенків: «Клавдія Іванівна поморщилась, бо чітко уявила, як Семен Семенович Оприщенко сидить за весільним столом і без упину пропихає наїдки у свій малосінький ротик-бантик. Щічки пухкенькі, черевце лежить на колінях... А Оприщенчиха тільки і встигає подавати йому, але не через те, що така догідлива та уважна, а тому, що любить, аби її руці миготіли весь час над столом, аби всі бачили, скільки перснів пов'їдалося їй у пальці...» [3, с. 141]. Насправді ж, Клавдія Іванівна навіть не усвідомлює, що її моральні цінності, життєві принципи і переконання перебувають у той же площині, що й сім'я Оприщенків.

Проблема співіснування опозиційної пари своя/чужа людина у романі В. Шкляра «Тінь сови» ще потребує свого подальшого розв'язання. Межі нашого дослідження не дозволили нам полівекторно розкрити цю проблему, проте можемо зробити певні висновки: по один у творі бік розташовані персонажі, позбавлені людських цінностей, по інший – ті, хто вірить у добро і перемогу правди. Своїми можуть бути люди, які можуть зустрітись в житті один раз, але змінити її на краще.

Література

1. Землянська А. Трансформація жанру «нового роману» в сучасній українській прозі. *В енергетичному полі компаративістики: український роман і світовий контекст*: [монографія]. Мелітополь : Видавничий будинок ММД, 2014. С. 64–77.
2. Огульчанська О., Дервішева А. Особливості конфліктів у творах Івана Франка «Не спитавши броду» та І. Тургенева «Батьки і діти». *Скарынавы запаветы і сучаснасць: да 95-годова з дня нараджэння прафесара УВ Анічанкі*: матэрыялы міжнароднай навуковай канферэнцыі. 2019. С. 197–200.
3. Шкляр В. Тінь сови : роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля». 3-тє вид. 2016. 304 с.